

GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 54. 668-669. 2010.

150 évvel ezelőtt született a „Thanatol” felfedezője, Karlovszky Geyza (1860-1936)

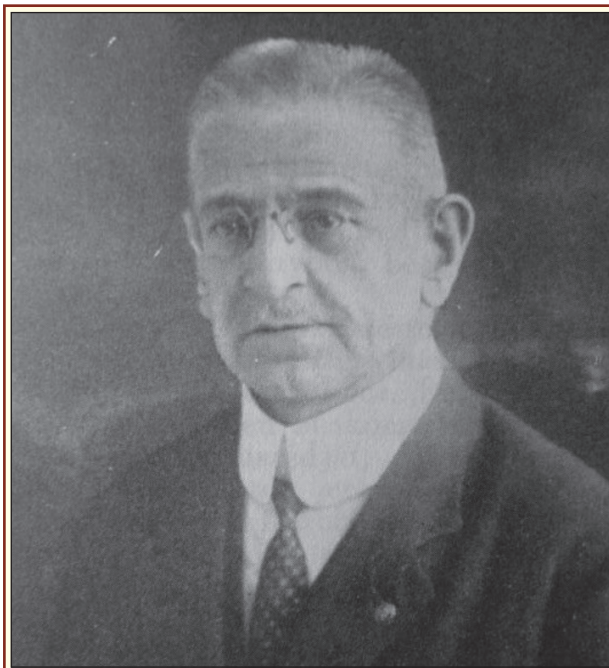
Tömpe Péter

Ma már kevesen ismerik az originális magyar gyógyszerhatóanyagot, a *thanatol*-t és felfedezőjét, teljes nevén *karlovai és kralováni Karlovszky Geyza* gyógyszerészt. Pedig mindkét név sokat jelent a magyarhoni gyógyszerésztudomány és gyógyszerésztörténet számára.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hevülete emlékét szívében hordozó, sugárzó fiatalasszonynak, *újfalusi miticzei Miticzky Ida* (1833-1898) írónőnek mindhárom fiát más-más tehetséggel és szorgalommal áldotta meg a sors. A legidősebb fiú *Karlovszky Ede* (1856-1924) az Országos Levéltár hírneves levéltárosa (mellesleg szépíró és költő) lett Budapesten, a Munkácson született *Karlovszky Bertalan* (1858-1938) pedig híres festőművészként és főiskolai tanárként vált ismertté. A legkisebb fiú *Karlovszky Geyza* Rimaszombaton született 150 évvel ezelőtt, 1860. november 22-én és gyógyszerész, majd bölcsészdoktor, nagytiszteletű tudósember lett. Édesapjuk is a honért munkálkodó, közéleti ember volt:

1. ábra: Miticzky Ida írónő legkisebb fiával Karlovszky Geyzával

2. ábra: Dr. Karlovszky Geyza gyógyszerész, a Kis Akadémia tagja

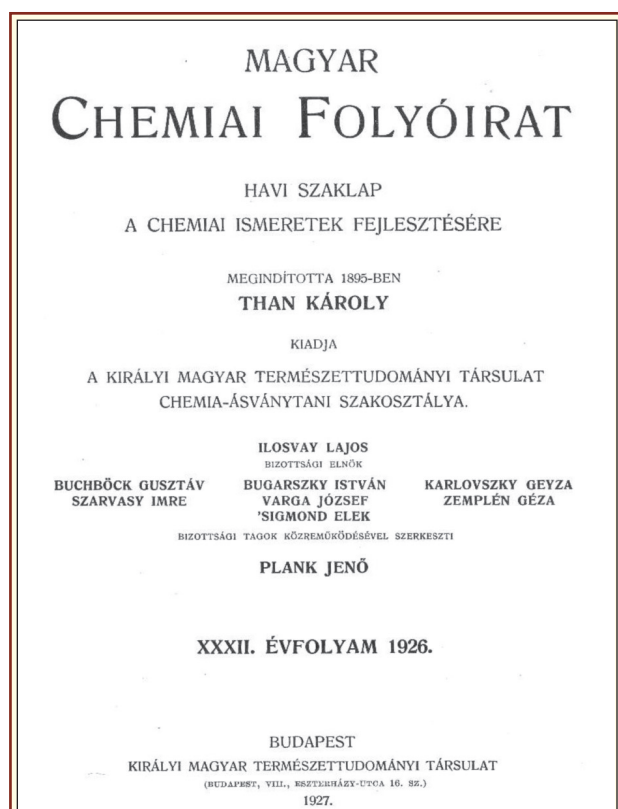
Karlovszky Gusztáv főügyészként szolgált Munkácson, Kecskeméten, majd Pesten. (**1. ábra**)

A legkisebb fiú a veretesen csengő, ma különösen ritkaságnak számító „Geyza” nevet kapta, amivel szülei magyarságukat kívánták hangsúlyozni. A már mindenki által szeretve tisztelt, idős kormányfőtanácsosként, „Geyza bácsi” is büszke volt erre az örökségre.

Karlovszky Geyza a gyógyszerészi pályát választotta, 1881-ben kapta meg oklevelét Budapesten, ahol – jóval később – 1923-ban saját gyógyszerteráriumát is nyitott „Arany Szarvas” néven. (**2. ábra**)

A humán érdeklődésű, irodalom és művészetek iránt fogékony családból csak *Karlovszky Geyza* tért természettudományos pályára. Végzett gyógyszerészként is tovább tanult. Vegyész-, majd orvosnövendék is volt, de nyelvészeti és filozófiai előadásokat is hallgatott a tudományegyetemen. E tudományok iránti nagy hajlandóságát és közéleti tenni akarását már egyetemi hallgatótársai is felismerték, ezért a „Gyógyszerészhallgatók Segély- és Önképző Egyesülete” alelnökévé választották.

Tudományos munkássága egy sikeres egyetemi pályadíjjal kezdődött, majd professzora, *Than Károly* figyelt fel a tehetséges és szorgalmas fiatalemberre, akit maga mellé vett asszisztensnek. *Karlovszky Geyza*

3. kép: A *Chemiai Folyóirat* szerkesztői mindig a szakterület kiválóságai is voltak

Than professzor tanársegédjeként, 1883-tól 1892-ig, számos tudományos dolgozatot készített. Egyike ezen munkáknak a „*Thanatol*” előállítás és terápiás alkalmazása. Ugyanis *Karlovszky Geyza* állította elő a rubidium-ammónium bromidot, amit a kor legkiválóbb ideggyógyásza, *Laufenauer Károly*, mint antiepileptikumot találta hatásosnak.^{1,2} Az egyéb „idegbántalmakban” is hatásosnak bizonyult és sikeresen alkalmazott rubidium-ammónium bromidot *Karlovszky* szeretett professzoráról, *Than Károlyról* nevezte el *Thanatol*-nak. (A magyar gyógyszerkémia

¹ *Laufenauer Károly* (1848–1901) – a magyar neurológia megalapítója – 1882-től a budapesti egyetemen az elmekörtán nyilvános rendes tanára volt. Tudományos munkássága során az agyvelő ép- és kórszövettanával, neurológiával és klinikai elmegyógyászattal foglalkozott. Sokat vizsgálta a bromid sók terápiás hatását.

² *A korabeli Orvosi Hetilap* [24, 317-319 (1889)] szerint az „Antiepilepticumok olyan gyógyszerek, melyek az epilepsziát, és pedig az úgynevezett önszenvi epilepsziát gyógyítani, illetőleg a görcsrohamok számát gyéríteni hivatják. Legelső helyen áll a brómkálium, azután más brómsók, mint a brómnátrium, brómammonium, rubidium-ammonium bromid (*Laufenauer* szerint), s a zincum oxydatum. Mindezek a szerek hosszan, kitartással használndók de csak akkor használndók, ha az epileptikusok az előírt életmódot és étrendet is szigorúan megtartják. Az epilepszia-ellenes titkos szerek legtöbbje nem egyéb brómkáliumnál; régebben a pokolkő porát (*argentum nitricum*) árutták, mint ilyent. A nyavalyatörős rohamok kifejlődésének meggátálása sikerül néha, ha az úgynevezett aura felléptekor azonnal aminitritet szagol a beteg, v. apomorfont fecskendeznek a bőre alá.”

egyedüli esetként tarthatja számon e nemes gesztust.) *Karlovszky Geyza* még *Than* intézetében dolgozva, 1887-ben sikeres kötetet adott közre a gyógyszerek magyar tudományos és népies tájelnevezéseiről [1]. E könyv sikerétől lelkesülve elsőként ő javasolta egy önálló gyógyszerészeti múzeum megalapítását.

Karlovszky Geyza a *Than*-intézetben eltöltött évek után, az elmélyült tudományos kutatás helyett inkább a tudományos közélet szereplőjévé és szervezőjévé vált. 1892-től ő szerkesztette a *Gyógyszerészeti Közlelonyt* (ahol 1885-től már munkatársként is tevékenykedett). Aktív résztvevője volt a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület újjászervezésének, a gyógyszerészi közélet megteremtésének és a gyógyszerészetre vonatkozó törvényjavaslatok előkészítésének.

Széles körű természettudományos ismeretei, nemes gondolkodású, szerény természete megbecsültté és népszerűvé tették a „*Kis Akadémia*” tagjai között is. A természettudósok – *Winkler Lajos*, *Tangl Károly*, *Pekár Dezső* és *Buchböck Gusztáv* – által szervezett „Egyetemi Asztaltársaság”-ból 1896-ban megalakult, későbbi „*Kis Akadémia*” alapító és névadó tagjai között találjuk *Karlovszky Geyzát* is. (A „*Kis Akadémia*” elnevezést csak az 1901. júniusi közgyűlésen szavazták meg.) [2]

Karlovszky Geyza folyóiratszerkesztői tevékenysége kiterjedt a legfontosabb kémiai szaklapra, a „*Magyar Chemiai Folyóirat*”-ra (MKF) is. A 3. ábrán láthatjuk, hogy az MKF szerkesztését (akkor is) a kor legkiválóbb kémikusai végezték, akik közé jogosan számíthatjuk *Karlovszky Geyzát* is.

Emlékére, 1937-ben bekövetkezett halála után az Országos Gyógyszerész Egyesület közgyűlése megszavazta a *Karlovszky*-emlékérem és emléklapett kiadását.

Karlovszky Geyzát kisakadémikus kartársa és barátja, *Horváth Jenő dr.* így jellemzi: „...Ez, a hivatalos ügyekben szinte halálosan komoly, megfontolt, sodrából soha ki nem jövő ember milyen vidám és bohém tudott lenni baráti körben! Vidáman dalolt, kitűnő, humoros elbeszélő volt, értette a tréfát s tréfát csinált maga is meghittjei körében. Puritán élete, lankadatlan tevékenysége, úri és szívjóságos gesztusai mindenkor példaképpen állhatnak az utókor emberei előtt!”

IRODALOM

1. *Karlovszky G.*: „A gyógyszerek magyar tudományos, népies és tájelnevezései latin jelentésökkel együtt” – *Schlesinger Jakab* és tsa., Budapest, 1887. – 2. *Bartha I., Förster R.*: A *Kis Akadémia* negyvenkét esztendeje az ezredik előadásig, Budapest, 1941. A *Kis Akadémia* kiadása.

Tömpe, P.: *Geyza Karlovszky was born 150 years old*